В залі пишному Толедо1
Сурм дзвінких лунають кличі.
Суне розмаїтий люд
На змагання духівниче.

Тут не світська колотнеча
Піднесе мечі сердиті,-
Будуть зброєю слова,
Схоластичним гартом вкриті.

Не в галантний бій піде
Паладин на паладина,-
Поєдинок буде тут
Рабина і капуцина.

Їх ярмулка і каптур,
Мов шоломи, прикрашають,
Арбеканфес2 і наплічник,
Наче панцирі, вкривають.

Чий господь є справжній бог?
Чи єврейський, на покари
Щедрий бог, що став за нього
Раббі Юда із Наварри?

Чи є богом триєдиний
Бог ласкавий, християнський,
Що за нього став брат Хозе,
Настоятель францисканський?

Міццю певних аргументів,
Ланцюгом логічних речень
І цитатами з трактатів,
Визнаних без заперечень,

Кожен прагнув
Супротивника загнати
І божественне єство
Свого бога показати.

Встановили, хто потрапить
У поразку безсумнівну,
Той повинен перейти
Сам у віру супротивну,-

Іудей святим обрядом
Має вихрещений бути,
А ченцеві — навпаки —
Обрізання не минути.

Кожного з борців побожних
Оточили вірні друзі,
Згодні долю ватажка
Поділить і в щасті, й в тузі.

Твердо вірили монахи,
Що їх вчитель переможе,
Притягли уже й купелю,
Щоб зробить хрестини гоже.

Почалося в них кропилом
І кадилами махання,
Та й суперники тим часом
Гострять ніж для обрізання.

Два гуртки, готові битись,
Зупинились серед залу,
І навколо них юрба
Нетерпляче жде сигналу.

Під наметом золотим
З почетом, що вийшов слідом,
Сів король і королева,
Схожа на дитинку видом.

Ніс кирпатенький, французький,
Хитрі і грайливі міни,
Ротик — мовби чарівливі,
Завше всміхнені рубіни.

Гарну, легковажну квітку,-
Боже, стань їй на помогу! —
З берегів веселих Сени
Привезли сюди, небогу,

В край іспанських етикетів
І суворої гордині.
Бланш Бурбон — вона там звалась,
Донна Бланка зветься нині.

Короля "Жорстоким Педро"З
Звало людство тогочасне,
Та сьогодні, подобрівши,
Кращий він за ймення власне.

Він до зібраних вельмож
Ставлення являє чемне,
Навіть маврам та євреям
Слово кидає приємне.

Це обрізане шляхетство
За його підпору стало,-
Має провід над військами,
Порядкує грішми дбало.

Ось вістують раптом сурми
Й гуркотіння барабанів,
Що почався поєдинок,
Диспут поміж двох титанів.

Францисканець виліз перший,
Сповнений святого гніву,-
Грізно виє, лунко скиглить,-
Репетує верескливо.

Іменем отця і сина,
Іменем святого духа
Чорта він закляв, якого
Рабин безвідмовно слуха;

Адже часто чорт залазить
В час таких от суперечок
У єврея, щоб докинуть
Гострих жартів та словечок.

Чорта силою молитви
Закінчивши заклинати,
Взявсь монах за катехізис,
Ухопився за догмати.

Він казав, що бог в трьох лицях
Вірним побажав явитись,
Та всі три в одне обличчя,
Якщо треба, можуть злитись.-

А для того, щоб збагнуть
Суть цієї таємниці,
Треба розуму зректися
І втекти з його в'язниці.

Він казав: у Віфліємі
Пана бога породила
Діва, що чеснот дівочих
Аніколи не губила;

І коли лежав у яслах
Бог, то стали біля нього
Корівки й бички, побожно
Подивляючись на бога.

Він казав, що мусив бог
Геть од Ірода тікати
До Єгипту, але згодом
Повернувсь, щоб мук зазнати,

Бо за вироком Пілата
Був він відданий на муки
Твердосердим фарисеям,
Іудеям в їхні руки.

Він казав: на третій день
Бог свою труну покинув
І простісінько до неба,
Знявшись, мов на крилах, злинув,-

Та, коли настане час,
Знов на землю він прибуде
І всіх мертвих та живих
Скличе до страшного суду.

"Затремтіть,— гукнув монах,-
Перед богом, що його ви
Мордували, бичували
І вінець вдягли терновий.

О євреї, люті вбивці,
Мстиві і прагнущі крові!
Якби бог з'явився знову,
Ви його забить готові.

Ти, єврейський роде,— кишло,
Де чортів гніздиться сила,-
Тої нечисті мільйони
Влізли до твойого тіла.

Так учив Фома Аквінський,
Що заради знань незмірних
Названий стовпом,— він є
Й нині сяйвом правовірних.

О євреї,— ви гієни,
Ви жадни?х шакалів зграя,
Що на цвинтарях могили
Кровожерно розриває,-

Ви, євреї,— павіани,
Кабани, гіпопотами,
Крокодили і вампіри,
Хижаки над хижаками.

Ви — шуліки, сови, круки,
Кажани, сичі, оду?ди,
Трупоїди, василіски,
Погань ночі, дня паскуди.

Ви — черва, єхидни, змії,
За шкаруп гидкіші навіть,
Жаби, гади,— хай Христос
Ваші голови розчавить!

Чи ви хочете, прокляті,
Зрятувати душу власну?
Тож з бридкої синагоги
Йдіть в оселю нашу ясну.

Там, в любові світлім храмі,
Наче із святої чаші,
Джерело щедрот господніх
Голови омиє ваші.

Змийте ветхого Адама,
Скиньте гніт нестерпний бруду,
Змийте з ваших серць дощенту
Давню лють, олжу, облуду!

Чуєте ви голос божий?
Він вас знову кличе, люди,-
Ваших паразитів гидь
Скиньте господу на груди.

Наш господь — господь любові,
Він подібний до ягняти,-
За гріхи людей він смерть
Мусив на хресті прийняти.

Наш господь — господь любові.
Носить він Христа наймення,
Прагнем ми сягти його
Милосердя й всепрощення.

Ось чому такі ми добрі,
Милосердні, незлобиві,
Тихомирні, мов телятка,
Добрості зразки правдиві.

Ми, у рай попавши, будем
Там між янголяток світлих
Походжать, в руках піднісши
Кетяги лілей розквітлих.

Замість ряс шорстких зодягнем
Найчистіші білі шати,
Вберемось в стрічки та бинди,
В шовк, мусліни і брокати.

Зникнуть лисини! На тім'ї
Пишні кучері зав'ються,
Найгарніші юні діви
Їх косичити візьмуться.

Келихи на небі будуть
Більш глибокі і широкі,
Ніж отут, внизу, бокали,
Де п'янкі шумують соки.

А от ротики жіночі —
Навпаки — на небі вужчі,
Аніж мають їх красуні,
На землі оцій живущі.

Так в цілунках, в жартах, в учтах
Проживать ми будем завше,
Дружно "Кіріє елейсон"
Й "Алілуя" заспівавши".

От замовк чернець. Монахи,
Певні, що в поганському серці
Тьму здолали, до купелі
Воду вже тягли в цеберці,-

Та євреї мають зроду
До води якусь відразу.
Тож наваррець раббі Юда
Розпочав промову зразу:

"Щоб своїм зерном засіять
Грунт сухий мойого духу,
Гноєм лайки, кпин і глуму
Ти жбурляв мені на скруху.

Я в цих методах вбачаю
Ваших звичаїв ознаку,
І тебе не буду шпетить,
А складу натомість дяку.

З ваших догмів про триєдність
Наші люди не дивують,
Адже з правилом потрійним
Ще з дитинства порядкують.

Що три постаті в собі
Бог ваш має — це не чудо,
Бо в поганців тих богів
Тисяч шість, напевне, буде.

Бог, що названий Христом,
Нам, признатись, не відомий,
З його матір'ю святою
Теж, на жаль, я не знайомий,

Та мені шкода, коли
Десь віків тому дванадцять
Мусив він в Єрусалимі
Гірко так поневіряться.

Чи його євреї вбили,-
Хто б у цім переконався,
Якщо сам Delicti corpus4
За три дні кудись подався.

Кажуть, наче з нашим богом
Він — в рідні, тому й в пошані,
Але брешуть, бо ми знаєм,
Що бездітний цей останній.

Наш господь — це не ягнятко,
Що за людство вмре охоче,
Філантропіком нікчемним
Бути наш господь не хоче.

Наш господь — не бог любові.
Поцілунки не для нього!
Помсти й громовиці бог,
Править він суворо й строго.

Він на грішників метає
Блискавиць своїх удари.
За гріхи дідів нащадки
Часто зазнають покари.

Наш господь живе одвіку,
І в палаці серед неба
Існувати буде він
Цілу вічність, думать треба.

Наш господь — він не мара.
Він — здоровий, повний сили,
А не щуплий, мов облатка
Чи мов привид із могили.

Наш господь — силач. Він в жмені
Держить сонце, місяць, зорі.
Гинуть люди й трони, тільки
Гнів у нього блисне в зорі.

Справді він великий бог.
Зрік Давид: немає змоги
Велич цю збагнути, всесвіт —
Це ослін йому під ноги.

Любить тішитись наш бог
Музикою і співанням,
То лиш дзвін йому здається
Поросячим верещанням.

Риба водиться в морях,-
Звуть Левіафан рибину.
З нею бавиться господь
Щодоби одну годину;

Тільки на дев'ятий день
В місяць Аб, коли до краю
Був зруйнований наш храм,
З нею бог смутний не грає.

Сотня миль — така велика
Довжина Левіафана,
Хвіст — мов кедр, плавці — мов тулуб
Ока5 владаря Васана.

М'ясо в нього пресмачне,
З черепашим не рівняти!
В судний день господь запросить
На обід в свої палати

Всіх обранців правовірних,
Щоб вони отут могли би
Досхочу покуштувати
Страв з улюбленої риби.

Бог з вина зготує соус,
Зробить з часника підливи,
Покладе присмак, родзинок,-
Просто мателот на диво!

В білій часниковій юшці
Редьки плаватимуть скибки,-
Ти б охоче, брате Хозе,
Попоїв тієї рибки!

До смаку й з вина підлива,
Де родзинки та горіхи,-
Раювало б, друже Хозе,
Черевце твоє од втіхи!

Божі страви — добра річ!
Тож не стій бовван бовваном,
Плоттю зайвою пожертвуй
Та й ласуй Левіафаном!"

Так принадно мовив рабин,
Знадно, кучеряво, пишно,-
І свої ножі євреї
Зводять, хрюкаючи втішно,

Щоб здобувши перемогу,
Зайву плоть в ченця відтяти,
Цінним втішитись трофеєм,
Закінчивши бій завзятий.

Та ченці тримались міцно
За дідівську давню віру
І за плоть свою, затявшись
Не віддать її в офіру.

Знову ганити єврея
Розпочав чернець побожний.
Кожне слово — таз нічний,
Ще й до того не порожній.

Рабин теж монаха шпетив,
Знов одчувши пал подвійний,
Хоч кипіло на душі,
Та з обличчя був спокійний.

Покликався він на "Мішни"6
Коментарії й трактати,
Витягав із "Таусфес-Йонтоф"
Найзмістовніші цитати.

Та яких блюзнірств страшних
Припустився піп-гульвіса!
Він сказав: цей "Таусфес-Йонтоф"
Хай іде собі до біса.

"Боже, чуєш ти таке?" —
Рабин скрикнув гарячково,
Увірвавсь йому терпець
І сказився він раптово:

"Ти посмів на "Таусфес-Йонтоф"
Це сказати? Леле! Леле!
Боже, відомсти блюзніру,
Хай твій гнів його розмеле!

"Таусфес-Йонтоф" — це сам бог!
Тож скарай своєю мстою
Тих, хто честь твою образив,
"Таусфес-Йонтоф" вкрив ганьбою.

Хай проваляться крізь землю
Так, як вояки Корая7,
Що колись тобі чинила
Опір їхня люта зграя.

Вдар своїм найкращим громом,
Щоб помститись недовірку,-
Для Содома і Гоморри
Ти ж знайшов смолу і сірку!

Боже, знищи капуцинів
Так, як військо фараона,
Від якого ми тікали,
Давши драла із полону.

Виставив цей цар Єгипту
Більше як сто тисяч воїв,
Вбрав у лати і мечами
Руки їх страшні озброїв,

Та правицю звів наш бог,-
Всі ті воїни суворі,
Мов нікчемні кошенята,
Потопились в Чермнім морі.

Боже, вдар по капуцинах,
Щоб мерзотники дізнались,
Що громи твойого гніву
Не ступились, не зламались.

Я тоді твою звитягу
Буду піснею хвалити,
Буду, наче Міріам8
Танцювати й в бубон бити!"

Цю промову перебив
Піп, одчувши гнів огненний:
"З волі бога сам загинеш
Ти, проклятий, ти, скажений!

Що мені твій бог бруднющий
І чортів твоїх навала!
Не боюся Вельзевула,
Астарота й Веліала!9

Не піддамсь нечистій силі,
Їх облуді і мерзоті!
Сам Христос вселився в мене,
Я його наївся плоті.

Причастився я Христом
І мені він більш смакує,
Ніж юха з Левіафану,
Що її сам чорт готує.

Ах, навіщо сперечатись?
Краще я вас всіх, прокляті,
Розіклав би, пік і смажив
На гарячому багатті!"

Так у гніві і злобі
Бій за господа точився.
Лаяти, сопти, казитись
Кожен із борців втомився.

Битва йде вже цілий день.
Їй нема кінця і тями,-
Публіка зморилась геть,
І зопріли сильно дами.

Почет геть терплячість втратив,
Закуняли челядинці,
І тоді сказав король
Молодій красуні жінці:

"Хто з обох промовців правий?
Просим вашої ухвали:
Чи ви згодні із монахом,
Чи за рабина обстали?"

Донна Бланка, королю
В очі глянувши, приклала
До чола свого долоньку
І нарешті відказала:

"Хто з них правий — не збагну,
Та оця доводить битва,
Що і рабин, і монах
Дуже зле смердять обидва".

1851

---

1 Толедо — місто в Іспанії.
2 Арбеканфес — молитовний одяг.
3 Педро I Жорстокий — королював
в Іспанії 1350-1369 роках.
4 Delicti corpus — речовий доказ.
5 Ок — Цар Васану — біблійний персонаж.

6 "Мішна", "Таусфес-Йонтоф" — книги релігійних єврейських законів.
7 Корай — біблійний персонаж, повстав проти Мойсея і був богом знищений разом зі своїм військом.
8 Міріам — біблійний персонаж, сестра Мойсея.
9 Імена дияволів.